

УДК 378.4:069

**Черкаська Д.В.,**

аспірантка кафедри історії України Київського університету імені Бориса Грінченка

## **СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ НА КАФЕДРІ АРХЕОЛОГІЇ КИЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ Л.М. СЛАВІНА**

*У статті досліджується створення археологічного музею на кафедрі археології Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка. Показано внесок завідувача кафедри Л.М. Славина у його створення, а також важливість існування такого музею для фахової підготовки археологів та музейних працівників.*

**Ключові слова:** Лазар Славін, кафедра археології та музеєзнавства Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка, музеєзнавство, музеї при вищих навчальних закладах.

Лазар Мойсейович Славін — відомий фахівець з античної археології та засновник кафедри археології Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка — вважав важливим оприлюднення результатів археологічних досліджень. Тому в його професійній діяльності завжди необхідним фактором була публікація і музеєфікація археологічних розкопок. Л.М. Славін значну увагу приділяв вихованню молодих археологів, а згодом музеєзнавців та фахівців з охорони пам'яток історії. І для ефективності та наочності завжди наголошував на необхідності використання тематичних експозицій, таблиць, макетів тощо у роботі зі студентами.

До теми діяльності Л.М. Славина у музейному русі у своїх публікаціях зверталася низка дослідників. Вивчалось питання внеску Л.М. Славина в розвиток античної колекції Національного музею історії України<sup>1</sup>; було опубліковано і проаналізовано матеріали

---

<sup>1</sup> Хомчик М.А. Вклад Л.М. Славина в формирование ольвийской коллекции Национального музея истории Украины / М.А. Хомчик // Мир Ольвии. К 90-летию проф. Л.М. Славина. — К., 1996. — С. 41–42.

деяких музейних колекцій<sup>2,3</sup>, створених на основі археологічних розкопок вченого. Крім того, Л.Г. Самойленко, яка нині є завідувачем археологічного музею в Київському національному університеті імені Т.Г. Шевченка, досліджує історію музею та кафедри археології та музеєзнавства.

Мета даного дослідження — показати місце і роль Л.М. Славина у створенні та розвитку археологічного музею Київського університету імені Т.Г. Шевченка з 1944 р. до початку 1970-х рр.

Л.М. Славін активно допомагав у формуванні археологічних колекцій в різних музеях.

Насамперед необхідно згадати про Державний історичний музей (нині Національний музей історії України). На 1996 р. його Ольвійська колекція складалася з понад 13 000 експонатів<sup>4</sup>. Історія цієї колекції фактично бере початок з 1935 р. (до цього Ольвійська колекція була незначною). Цей рік був знаковим для самого музею. По-перше, музей змінює місце розташування, переїхавши з будівлі на сучасній вул. Грушевського до Києво-Печерської Лаври, де знаходилося Музейне містечко. По-друге, музей змінив назву: з Центрального історичного музею імені Т.Г. Шевченка на Державний республіканський історичний музей. Місце розташування музею зберігалось до звільнення Києва від німецьких окупантів у 1943 р. У цьому ж році музей переїхав до нинішнього приміщення на вул. Володимирській, 2, де раніше знаходилася Державна художня середня школа імені Тараса Шевченка. І до часів отримання Україною незалежності він ще двічі змінював назву: впродовж 1950–1965 рр. йменувався Київським державним історичним музеєм, а в 1965–1991 рр. — Державним історичним музеєм Української РСР.

---

<sup>2</sup> *Буйських А.В.* Східногрецька та коринфська кераміка з Ольвії (за матеріалами розкопок під керівництвом Л.М. Славина) / А.В. Буйських // Археологія і давня історія України. — Вип. 3. Колекції Наукових фондів Інституту археології НАН України. Матеріали та дослідження. — К. : Інститут археології НАН України, 2010. — С. 70–76.

<sup>3</sup> *Русяєва А.С.* Граффіти с именами владельцев сосудов из Ольвии (по данным коллекции из раскопок Л.М. Славина) / А.С. Русяєва // Археологія і давня історія України. — Вип. 3. Колекції Наукових фондів Інституту археології НАН України. Матеріали та дослідження. — К. : Інститут археології НАН України, 2010. — С. 83–93.

<sup>4</sup> *Хомчик М.А.* Указ. соч. — С. 41.

У 1935 р. до колекції музею надходить понад 3000 одиниць зберігання з Ольвії та амфори з о. Хіос, знайдені під час дослідження Ольвії Б.В. Фармаковським у 1906, 1911, 1912 рр.; наступного року до фондів музею передано опис знахідок. Також у фондах музею знаходиться фотоархів Ольвійської експедиції 1930–40-х рр. (близько 400 фотографій); у 1938 р. передано 3500 одиниці зберігання; у 1939, 1940, 1946, 1947, 1948 рр. — близько 1600 одиниць зберігання<sup>5</sup>. Експонати, передані Лазарем Мойсейовичем, складають основу експозиції «Античні міста Північного Причорномор'я».

Але і в самому Київському державному університеті імені Т.Г. Шевченка (далі — КДУ імені Т.Г. Шевченка), де завдяки зусиллям Л.М. Славіна у 1944 р. було засновано кафедру археології, існувала необхідність створення музею для практичних занять студентів. З перших років існування кафедри археології при КДУ імені Т.Г. Шевченка були спроби його створити. Першим кроком до організації музею стало створення археологічної виставки в історичному кабінеті<sup>6</sup>. Ця виставка була спільним проектом викладачів, аспірантів і студентів. Для цього потрібно було створити 6 тематичних вітрин з різних археологічних епох. Створенням кожної вітрини керувала одна особа (студент чи аспірант), відповідно до наукових зацікавлень. Але основною метою стає обладнання власного археологічного кабінету, де можна б було проводити практичні заняття. У першу чергу проблемою для реалізації цього завдання стала відсутність вільних приміщень в університеті навіть для читання лекцій, через збитки, що були завдані війною. Крім того, на організацію експозиції не виділялися кошти<sup>7</sup>. Після порушення цього питання на Вченій раді університету в 1948 р. було виділено 20 000 крб. на організацію археологічної експозиції при кафедрі археології.

У 1949 р. на кафедрі планувалося створення археологічного кабінету, де б і знаходився музей. Робота над створенням експозиції в ньому була доручена гуртку археології та аспірантці кафедри археології Т.Г. Мовші, яка на той час вже кілька років працювала

<sup>5</sup> Хомчик М.А. Указ. соч. — С. 41–42.

<sup>6</sup> Державний архів м. Києва (далі — ДАК). — Ф.Р-1246. — Оп. 13. — Спр. 100. — Арк. 21.

<sup>7</sup> ДАК. — Ф.Р-1246. — Оп. 13. — Спр. 143. — Арк. 108–109.

у Державному історичному музеї<sup>8</sup>. Частина приміщення кабінету історії СРСР була виділена під археологічний музей у 1950 р. (кімната № 22 головного корпусу), але для спільного користування з кафедрою архівознавства<sup>9</sup>. У 1951/52 навчальному році Г.Г. Мезенцева за дорученням кафедри розробила для археологічної експозиції стенд, присвячений музеєзнавству. У цьому ж році було проведено і реекспозицію кафедрального музею, що знаходився в кабінеті історії СРСР і де розміщувалися матеріали музею, зібрані за попередні роки. Скоріш за все причинами реорганізації експозиції стали критичні зауваження до роботи кафедри щодо недостатнього висвітлення значення робіт класиків марксизму-ленінізму.

З роками музей при кафедрі розростався і в ньому відбувалися зміни, відповідно до нових знахідок і відкриттів в археологічній науці. Але цьому музею завжди критично не вистачало місця. Ось що являв собою кафедральний музей за спогадами Ю.М. Малєєва: «Два ряди вітрин, що стоять вздовж коридору. Тут же в тумбах зберігалися і фонди кафедри, а експозиція будувалася на матеріалах розкопок кафедри, деяких зразках, переданих з Інституту археології, і власних художніх можливостях. У той же час вона повинна була відобразити весь хід найдавнішої історії в Україні. Це було тим більше важливо, тому що академічний музей (археологічний. — Д.Ч.) в ті роки тільки створювався. Незважаючи на скромні можливості факультету, створення такої виставки Л.М. Славину вдалося»<sup>10</sup>.

У 1950 р. на засіданнях кафедри обговорювалася її реорганізація, ініціатива ця йшла від завідувача кафедри Л.М. Славина<sup>11</sup>. У березні 1950 р. фактично розпочалася реорганізація кафедри, яка перетворилася на кафедру археології та музеєзнавства.

У 1952/53 навчальному році на кафедрі, крім археологічної практики, проходила і музейна практика для третьокурсників, яка тривала 80 навчальних годин<sup>12</sup>. Для студентів були запроваджені музеєзнавчі дисципліни: «Методика експозиційної та екскурсійної

<sup>8</sup> ДАК. — Ф.Р-1246. — Оп. 13. — Спр. 222. — Арк. 3.

<sup>9</sup> ДАК. — Ф.Р-1246. — Оп. 13. — Спр. 365. — Арк. 12.

<sup>10</sup> Малєєв Ю.Н. Л.М. Славин как заведующий кафедрой археологии и музееведения КГУ / Ю.Н. Малєєв // Мир Ольвии. К 90-летию проф. Л.М. Славина. — К., 1996. — С. 45.

<sup>11</sup> ДАК. — Ф.Р-1246. — Оп. 13. — Спр. 222. — Арк. 16.

<sup>12</sup> ДАК. — Ф.Р-1246. — Оп. 13. — Спр. 471. — Арк. 2.

роботи», «Зберігання, облік та опрацювання музейних колекцій», «Історія музейної справи»<sup>13</sup>.

Крім того, для більшої наочності Лазар Мойсейович на своїх курсах практикував ознайомлення з експозиціями за конкретними темами в музеях Києва (Державному історичному та з 1969 р. й Археологічному): «для забезпечення своєчасного вивчення літератури і пам'яток студенти III–IV курсів зобов'язані вивчити експозицію скіфського відділу Київського історичного музею. У неділю (5 березня 1950 року) кожен зі студентів буде заслуханий мною в музеї по експозиції»<sup>14</sup>. А також виробничі екскурсії здійснювалися до найбільших музеїв СРСР, насамперед до Москви та Ленінграду.

Але музей, створений завдяки ініціативі Л.М. Славина та його учнів при кафедрі археології, було ліквідовано після смерті вченого на початку 1970-х рр. за розпорядженням декана історичного факультету<sup>15</sup>. І тому датою створення археологічного музею при кафедрі археології та музеєзнавства вважається 19 жовтня 1987 р., коли нову експозицію було відкрито в новому приміщенні кафедри<sup>16</sup>.

Отже, питання створення археологічного музею при кафедрі археології Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка порушувалося Л.М. Славиним з моменту заснування кафедри. Для фахової підготовки археологів, а згодом і музейних працівників це було необхідно. І, як завідувач кафедри, Л.М. Славин активно поповнював музейну експозицію і залучав музейні фонди в навчальний процес. Ним також здійснена велика науково-методична робота щодо створення археологічного музею. Адже створена експозиція виконувала дві важливі функції: навчально-методичну і наукову (саме в кафедральному музеї зберігалися знахідки з експедицій, в яких брали участь студенти кафедри). Переважно з випускників кафедри археології та музеєзнавства наразі складається

<sup>13</sup> *Самойленко Л.Г.* Педагогічна діяльність професора Л.М. Славина / Л.Г. Самойленко // *Археологія*. – 2007. – № 1. – С. 44.

<sup>14</sup> ДАК. – Ф.Р-1246. – Оп. 13. – Спр. 222. – Арк. 17.

<sup>15</sup> *Піоро І.С.* Феномен кафедри археології в умовах Радянської України / І.С. Піоро // *Мир Ольви. К 90-летию проф. Л.М. Славина*. – К., 1996. – С. 48.

<sup>16</sup> *Самойленко Л.Г.* Археологічний музей / Л.Г. Самойленко // *Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сьогодні* / під ред. Г.Д. Казмирчука. – К., 2004. – С. 145–147.

потужна наукова школа українських археологів і музейних працівників.

---

**Черкасская Д.В.**

**СОЗДАНИЕ МУЗЕЯ НА КАФЕДРЕ АРХЕОЛОГИИ  
КИЕВСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА  
ИМЕНИ Т.Г. ШЕВЧЕНКО ПОД РУКОВОДСТВОМ  
Л.М. СЛАВИНА**

*В статье исследуется создание археологического музея на кафедре археологии Киевского государственного университета имени Т.Г. Шевченко. Показан вклад заведующего кафедрой Л.М. Славина в его создание, а также важность существования такого музея для профессиональной подготовки археологов и музейных работников.*

**Ключевые слова:** Лазарь Славин, кафедра археологии и музееведения Киевского государственного университета имени Т.Г. Шевченко, музееведение, музеи при высших учебных заведениях.

**Cherkaska D.**

**CREATION OF ARCHAEOLOGICAL MUSEUM  
UNDER DIRECTION OF LAZARUS SLAVIN  
AT DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY AND MUSEOLOGY  
OF TARAS SHEVCHENKO KYIV STATE UNIVERSITY**

*This article examines the creation of the Archaeological Museum at the Department of Archaeology at Taras Shevchenko Kyiv State University. It shows Lazarus Slavin's contribution in its creation and importance of the museum for archaeologists and museum staff professional training.*

**Key words:** Lazarus Slavin, Department of Archaeology and Museology at Taras Shevchenko Kyiv State University, museum studies, museums at high educational institutions.